

İÇ GÖÇLER : TEORİK BİR ANALİZ

Fatih ÇELİK*

ÖZET

Toplumsal yapıdaki değişimin göstergelerinden biri göçtür. Ekonomik, sosyal ve siyasal sebep ve sonuçları olan göç, ülke içi ve ülkeler arasında meydana gelen bir olgudur. Çalışmanın konusu, ülke içinde ortaya çıkan iç göçlerin ekonomik nedenlerini teorik olarak belirlemektir. Göç konusunda literatürdeki belli başlı yaklaşımlar şunlardır: Fayda-maliyet yaklaşımı, itici ve çekici güçler yaklaşımı ile seçkinlik yaklaşımıdır.

Anahtar Kelimeler : Göç, İç Göç, Teori, Göç Yaklaşımları.

ABSTRACT

An indicator of changing in the social structure is migration. Migration that has economic, social and political reasons and consequences is an event that occurs internal and external country. This study aims to explain economic reasons of internal migration. In the literature the principal approaches about migration are those: Returns-costs approach, push-pull approach and selective approach.

Key Words : Migration, Internal Migration, Theory, Migration Approaches.

Giriş

Zaman içinde değişen toplumsal yapı sonucunda önceleri tarım toplumu olan kimi ülkeler, değişimle birlikte sanayi toplumuna dönüşmektedir. Bu dönüşümler günümüzde de devam etmektedir. Daha önce sanayi toplumu olan ülkelerin bir kısmı, bugün “bilgi toplumu” safhasına geçmiştir.

Toplumsal yapıdaki dönüşümün göstergelerinden biri, göç hareketleridir. Göç; bir üretim faktörü olan emeğin, coğrafi olarak, bir yerden başka bir yere hareketidir. Göç olgusu uluslararası (dış göç) ve ülke içi (iç göç) olmak üzere iki şekilde meydana gelir. Sebep ve sonuçları olan göç olgusu ekonomik, sosyal, siyasal ve arazi nedenlerle ortaya çıkar. İç göçler, şu yönlerde ortaya çıkar: Kır-kır, kır-kent, kent-kent ve kent-kır.

Ekonomi üç sektörden oluşur. Bunlar; tarım, sanayi ve hizmet sektörüdür. C. Clark’ın (1935) “üç sektör teorisi”ne göre, işgücünün sektörel dağılımı ekonomik gelişmeyle birlikte tarım dışı sektörlerin lehine olacaktır. Sanayileşme ile sanayi sektörünün işgücü talebi, W. A. Lewis’in (1954) önerdiği gibi, tarımdaki gizli işsizler tarafından karşılanacaktır. Yani, tarımdan diğer sektörlerle emek transferi meydana gelecektir.

Çalışmamızın amacı, tarımdan diğer sektörlerle yönelik, başka bir ifadeyle kır-kent yönünde meydana gelen iç göçlerin ekonomik nedenlerini teorik olarak incelemektir. Bu amaçla konuya ilişkin literatür taranarak, göç olgusuna ilişkin teorik

* Makalenin hazırlanmasında bu konuda Erciyes Üniversitesi’nde hazırlamış olduğum yüksek lisans tezinden geniş ölçüde yararlanılmıştır.

çerçeve belirlenmiştir. Çalışmanın konuyla ilgili araştırma yapacak olanlara teorik anlamda önemli bir zemin oluşturacağı kanaatindeyim.

Literatürde göç olgusunu ele alan belli başlı üç yaklaşım vardır. Bu yaklaşımlar; “ fayda-maliyet yaklaşımı ”, “itici ve çekici güçler yaklaşımı” ile “seçkinlik yaklaşımı”dır. İç göç olgusu, bu yaklaşımlar çerçevesinde sırasıyla incelenecektir.

1. İç Göçlerin Fayda-Maliyet Yaklaşımı

“Beşeri sermaye”, insanlara bilgi ve beceri kazandırmak için yapılan eğitim ve sağlık gibi harcamaları ifade eder. Emek hareketliliği de bu kavram içersinde incelenir. Göçün beşeri sermaye kavramı içinde incelenmesi, literatürde "göçün fayda-maliyet yaklaşımı" olarak adlandırılır. Bu yaklaşımın temel düşüncesi, bireylerin göç etme kararının, göçün fayda ve maliyetlerine bağlı olduğudur. Buna göre bireyler, faydaların nisbeten daha büyük olması halinde göç edeceğidir. Yani, göçün kazançlarının, neden olduğu maliyetlerden büyük olması halinde göç edilecektir.

Fayda-maliyet yaklaşımı, iki ana başlık halinde incelenecektir. İlk olarak, bu yaklaşımın öncüleri olarak adlandırdığımız Klasikler, daha sonra da geleceğe ilişkin beklentilerin göç kararına etkisini inceleyen Neo-Klasikler ele alınacaktır.

1.1. Klasikler

Göç, beşeri sermaye yaklaşımının uygulanmasını Klasikler başlatmışlardır. Bu yaklaşımın öncüsü T. W. Schultz’a (1961) göre, göç beşeri sermaye kavramı ile incelenebilir. Schultz’u takip eden L.A. Sjaastad da, bu akımın öncüleri arasındadır. Sjaastad, göçün fayda ve maliyetlerini belirlemiştir. Göçün fayda ve maliyetleri, özel ve sosyal faktörleri içermektedir. Bunlar ayrıca parasal ve parasal olmayan unsurlara sahiptir.

1.1.1. Göçün Özel Maliyetleri

Özel maliyetler, parasal ve parasal olmayan maliyetler şeklinde ikiye ayrılır. Parasal maliyetler göçün harcamaları iken; parasal olmayan maliyetler, fırsat maliyetini ve emeğin değişen çevresinin fiziki maliyetini içerir.

Parasal Maliyetler : Göçle meydana gelen harcamalar hakkındaki bilgi (veri), doğrudan doğruya göçmenlerin kendilerinden sağlanabilir. Sjaastad, parasal maliyetlerin göçün gerektirdiği ulaşım, yiyecek gibi harcamaları içerdiğini belirtir (Sjaastad, 1962: 83). Byerlee de, parasal maliyetin kentlerdeki daha yüksek yaşam maliyetini, iş fırsatları hakkında bilgi sağlama maliyeti, ulaşım maliyeti ve göç ederken geçen zamanın fırsat maliyetini içerdiğini ifade eder (Byerlee, 1974: 555).

Parasal Olmayan Maliyetler : Parasal olmayan maliyetler; fırsat maliyeti ve fizik maliyetten oluşmaktadır. Parasal olmayan maliyetlerden ilki, fırsat maliyetidir. Fırsat maliyeti; göç, yeni bir iş öğrenme ve iş arama nedeniyle kaybedilen önceki kazançları içerir (Sjaastad, 1962: 84).

Fiziki maliyet, göçmenlerin aile ve arkadaşlarından ayrılmasının ızdırabıdır. Bu maliyet, bireylerin tanımadıkları yere göç etmesinden dolayı meydana gelir. Sjaastad’ a

göre fiziki maliyet, bireylerin ailelerinden, arkadaşlarından ve tanıdıkları çevreden ayrılmalarından dolayı ortaya çıkar (Sjaastad, 1962: 85).

1.1.2. Göçün Özel Kazançları

Bir kişi için göç etmenin kazancı, göç etmekle sağlanan reel gelirdeki pozitif veya negatif değişimlere bağlı olacaktır. Bu değişim nominal gelir, fiyatlar ve istihdam maliyetlerindeki bir değişim veya her üçünün birleşiminden meydana gelecektir (Sjaastad, 1962: 86). Ayrıca, kentlerdeki sosyal ve kültürel faaliyetler ile doğal çevre gibi unsurlar da göçün kazançları olarak kabul edilir. Göçün özel kazançları da parasal ve parasal olmayan unsurları içermektedir.

Parasal Kazançlar : Göçmenler eğitim, yaş ve cinsiyet itibarıyla gruplandırılabilir. Göçün kazancı ilk olarak göçmenlerin sosyo-ekonomik grupları arasındaki gelir farklılığı yardımıyla ölçülür (Sjaastad, 1962: 87).

Eğitim, bireylerin bilgiyi elde etme, kullanma ve analiz etme kapasitelerini artırır. Eğitimli bireylerin, piyasalardaki hareket serbestliği daha büyüktür. Bu kişiler uzun mesafeli göçlerde karşılaştırmalı bir avantaja sahiptir.

Gelir farklılığının belirlenmesinde esas önemli unsur, eğitimin özel getirisidir. Lansing ve Morgan (1967), düşük gelirli bölgelerdeki eğitimin niteliğinin, düşük olabileceğini belirtir (Greenwood, 1975: 401). Dolayısıyla burada yetişenler, daha yüksek gelirli yerlerde büyüyenlere nisbetle bir dezavantaja sahip olacaktır.

Göçün parasal kazançları, bireyin yaşına da bağlıdır. Gençler yaşlılara nisbetle bir avantaja sahiptir ve daha fazla yatırım yaparlar. Bunlar göçün kazançlarını elde etmek için daha uzun bir çalışma süresine sahiptir. Ayrıca onların göç etme, farklı vasıf ve deneyim elde etme maliyetleri daha düşük olabilir (Boyer-Hatton, 1997: 703).

Yaşlı göçmenlerin ölmesi, beklenen kazanç süresini azaltacaktır. Ancak bunların sağlıklı olması ise, emeklilik süresini uzatabilecektir. Böylece beklenen kazanç süresi de artacaktır. Yaşın göçü engelleyen etkisinin yeniden eğitilmek ihtiyacı ile birlikte artacaktır. Bireyler yaşlandıkça, eskiyen bilgi ve becerilerini yenileme ihtiyacı da artacaktır.

Parasal Olmayan Kazançlar : Kentlerdeki sosyo-kültürel çekicilikler, parasal olmayan kazançları belirleyecektir (Byerlee, 1974: 556). Bunlar; eğlence ve dinlenme gibi sosyo-kültürel faaliyetler ile eğitim olanakları olabilir. Göçün fiziki kazançları da denilen parasal olmayan kazançlar; temiz hava, güzel bir iklim gibi sıfır üretim maliyetine sahip unsurları içerir. Fiziki kazançlar, bireylerin yer tercihinden kaynaklanır.

Kentlerdeki eğitim, göçün önemli bir nedeni olarak kabul edilebilir. Bireyler kendi eğitim seviyelerini geliştirmek veya çocuklarının eğitimi için daha iyi eğitim fırsatlarının olduğu yerlere göç eder.

Kırsal ve kentsel alanlardaki yaşam kalitesi farklılığı da, göç edilecek yerlerin değerlendirilmesinde etkilidir. Bu değişken için ölçü olarak, "çocuk ölüm oranları" kullanılır (Boyer-Hatton, 1997: 719).

1.1.3. Göçün Sosyal Maliyet Ve Kazançları

Bireylerin göçü kendilerinin yanı sıra toplumu da etkileyecektir. W. Shiffauer (1993),

1970'lerin sonundan başlayarak yaptığı araştırmalarda, göçün köyden gidenler kadar köyde kalanları da etkilediğini belirtmiştir (TV, 1998: 32).

Değişkenlerin özel ve sosyal kavramları arasındaki fark, maliyet ve faydaya ilişkin dışsallıklardan kaynaklanır. Yani, bireysel ve toplumsal maliyet ile kazançlar birbirine eşit olmayabilir.

Sosyal parasal maliyetler ve kazançlar, göç etmeyenlerin gelirlerindeki değişme sonucunda, "dışsal ekonomiler"den ortaya çıkar. İki tür dışsallık vardır: "Negatif dışsallık" ve "pozitif dışsallık". Eğer, göç sonucunda göçmenlerin gelirinde bir azalma olursa, negatif dışsallık; buna karşın, gelirden bir artış olması halinde pozitif dışsallık söz konusudur. Negatif dışsallık halinde sosyal maliyetten; pozitif dışsallık halinde ise, sosyal kazançtan söz edilir.

Bir ülkede göçlerle birlikte kentleşme süreci başlar veya hız kazanır. Toplumsal gelişmenin göstergelerinden biri olan kentleşme, göçün sosyal kazancı olarak kabul edilebilir. Ancak, kentleşmede belli bir seviyeye ulaşıldıktan sonra göçün artması aşırı kentleşmeye ve bazı sorunlara neden olur (TV, 1998: 16). Yaşam koşullarında kötüleşme, çevre kirliliği, trafik sıkışıklığı ve kamu hizmetlerinin yetersiz kalması gibi sorunlar ortaya çıkan sorunlar da, birer sosyal maliyettir.

1.1.4. Emek Piyasası Hakkında Bilgi

Göç kararı verilirken, dikkati alınan fayda ve maliyetlerin tahmin edilmesi, göç edilecek yere ilişkin bilgi seviyesine bağlıdır. Bilgi, göç edilecek yerin seçiminde bir etkiye sahiptir (Fueller, Lightfoot and Kamnuansilpa, 1985: 566). Bilgi, çeşitli kaynaklardan sağlanabilir.

Bilgi kaynakları; kentsel alanları ziyaret, akraba ve arkadaşlarla görüşme gibi bilgi kanallarıdır (Byerlee, 1974: 555). Bundan başka, iş büroları ve medya organları da iş fırsatları hakkında bilgi sunar. Findley (1977), Rhoda (1983) ve Ritchey (1976) de, göç edilecek yerdeki akraba ve arkadaşların başlıca bilgi kaynağı olduğunu belirtmiştir (Fueller, Lightfoot and Silpa, 1985: 566).

M. Parnwell (1993:94), kentteki akraba ve tanıdıkların göç edilecek yerin belirlenmesi hususundaki etkisini vurgular. Parnwell'e göre, kentteki yakınlar yeni göçmenlere iş bulma, barınma, finansal ve sosyal destek bakımından önemli görevler üstlenir. L. Yap (1977) ve M.J. Greenwood (1972-73), arkadaş ve akrabaların göçün "fiziki maliyet"ini ve sağlanan finansal destekle iş arama maliyetini azalttığını belirtir (Boyett and Hatton, 1997: 711). Finansal destek; göçmenlere kalacak yer sağlama ve yemek verme şeklinde olabilir. J.S. Brown (1970) ABD'de, A. Girard (1970) Fransa'da göçmenlerin, kendilerinden sonra göç eden akraba ve tanıdıklarına yardımcı olduğunu, sonradan gelenlerin yakınlarının bulunduğu kente yerleştiğini belirlemişlerdir (Erdoğan, 1986: 106).

Bilgi seviyesini olumsuz etkileyen iki değişken vardır. İlki, bölgeler arası mesafedir. Uzak yerler hakkında bilgi sağlamanın zorlukları vardır. Mesafenin artması ile birlikte, göç edilecek yer hakkındaki bilgi seviyesinin azalacaktır.

İkincisi ise, bilgi sağlamanın maliyetidir. Kentlerdeki tanıdıkları ziyaret, bunlarla haberleşme ve gazete satın alma, belli bir maliyeti içerir. Bilgi elde etmenin maliyeti nedeniyle bireylerin istihdam fırsatlarının tamamından haberdar olamayacaktır.

Bilgi toplamanın bir maliyetinin olmasına karşın, yüksek gelirli bireyler bu

maliyeti karşılama hususunda, nisbeten daha avantajlıdır. L.E. Gallaway, R.F. Gilbert ve P.E. Smith (1967), göç ile birlikte ortaya çıkan risk ve belirsizliğin, yüksek gelirli bireyler için nisbeten daha az olacağını belirtir (Greenwood, 1971: 258).

2. Neo-Klasikler

Klasikler; bireylerin, fayda-maliyet analizi yaparak, gelirlerini maksimum yapacakları yere göç edeceğini belirtir. Bu şekilde hareket edenlerin göçü, rasyonel olur. Göçmenlerin, gelir elde edebilmesi için kentte iş bulması gerekir. Ancak, yapılan araştırmalarda, kentsel işsizliğe rağmen, kırdan kente göçün devam ettiği belirlenmiştir.

Neo-Klasikler, göç kararının, beklenen gelir farklılıklarına bağlı bir modelini geliştirir. Beklenen gelir farklılığı; göçmenin bir iş bulmasına bağlı olarak, elde edebileceği kentsel gelir ile kırsal gelir arasındaki farktır. Bu hipotez; bireylerin kentte geçici bir süre işsiz olsa bile, kır-kent gelir farklılıklarına duyarlı olduklarından, göç etme nedenlerini açıklamaktadır.

Neo-Klasiklerin öncülüğünü M.P. Todaro yapmıştır. E.W. Cole ve R.D. Sanders ta, Todaro' nun modelindeki eksiklikleri gidermeye çalışarak önemli katkıda bulunmuştur. Todaro'ya (Geneva,1976) göre bölgeler ve ülkeler arasındaki sosyo-ekonomik eşitsizliklerin göçün başlıca belirleyicisidir. Bu, muhtemelen literatürde ileri sürülen göç yaklaşımlarının en önemli hipotezidir (Friedlander, 1992: 295).

Todaro (1976) literatürde, gelişmiş ülkelerdeki kır-kent göç fonksiyonlarının tahmininde, mikro ve makro yaklaşımları birbirinden ayırır (Banerjee and Kanbur, 1981: 7). Todaro, bir bölgenin aldığı ve verdiği göç oranının belirlenebildiği, "makro göç fonksiyonu"nu kullanır (Boyer-Hatton, 1997: 708).

2.1. Yüksek Gelir

M.P. Todaro, bireylerin gelecekle ilgili beklentilerinin, göç kararına etkisini vurgular. Beklentiler; kentsel alanlarda daha yüksek gelir elde etmekle modern sektörde iş bulmaktır. Bireylerin düşük ücretli yerlerden yüksek ücretli yerlere; istihdam fırsatlarının az olduğu alanlardan, çok olduğu alanlara hareket edeceği varsayılır.

B.M. Walsh (1974) ve D. Salvatore (1977) yaptıkları çalışmada gelir ve istihdamın göç modellerinde başlıca açıklayıcı değişken olduğunu ifade ederler (Greenwood, 1985: 537). J. Ledent (1983) te Kanada' daki bölgeler arası göçün reel ücretlerle doğrudan, işsizlik oranıyla ise ters yönlü ilişkisini tesbit eder (Greenwood, 1985: 538).

Göçü etkileyen değişkenlerden biri, ücrettir. Bireylerin yüksek ücretli bölgelere göç etmesi beklenir. R. A. Nakosteen ve M. Zimmer'e (1980) göre, göçü etkileyen faktörlerden en önemlisi; göç edenler ile göç etmeyenler arasındaki gelir farklılığıdır (Greenwood, 1985: 534). D. Friedlander ve R.J. Roshier (1966) de, göçün başlıca iki belirleyicisinin, ücret ve istihdam fırsatı olduğunu ifade ederler (Boyer and Hatton, 1997: 711). Tanzania, Mısır ve Brezilya' da da göçmenlerin kentsel ücret düzeyinden çekici olarak etkilendiği belirlenmiştir (Parnwell, 1993: 85).

Kimi yazarlar da göçün ücret esnekliğini hesaplamıştır. "Göçün ücret esnekliği", gidilecek yerin ücret düzeyindeki değişimin net göç alımına etkisini belirler. S.W. Polachek ve F.W. Horvath (1977), bireyin kazancının bugünkü değerindeki onbin dolarlık artışın göçü % 6 artıracığını tesbit eder (Greenwood, 1985:

529). Boyer ve Hatton (1997: 715) da, göç edilecek yerin ücretindeki % 10' luk artışın, net göç alımını yaklaşık % 5 oranında artıracığının belirlemiştir.

Todaro, göçün, kırsal ve kentsel alanlarda beklenen kazançların bugünkü değeri arasındaki farkla belirleneceğini iddia etmiştir (Byerlee, 1974: 550). Kentsel beklenen gelir, kentsel ücretin istihdam oranıyla çarpımına eşit olduğu varsayımına dayanır (Boyer-Hatton, 1997: 714).

Todaro modelinde göçmenlerin beklentilerden biri de, kentsel modern sektörde iş bulmaktır. Kentsel modern sektörde, yüksek vasıftaki göçmenler iş bulabilirler. Todaro'ya (1976) göre göçmenler, kentsel enformal sektör istihdamını, nihai istihdamdan önce bir geçiş olarak görmektedir (Cole and Sanders, 1983: 343). Todaro (1969), göçmenin kent sektöründe hemen istihdamı için gerekli niteliklere sahip olamayacağını belirtir (Greenwood, 1971: 260).

2.2. İstihdam Fırsatı

Göçü etkileyen değişkenlerden biri de, kentteki istihdam fırsatıdır. I. S. Lowry (1966) ve A. R. Newman (1981), bir bölgedeki istihdam artışının göç alınmasını pozitif yönde etkilediğini tesbit eder. J. DaVanzo (1978) da, iş arayan aile reislerinin, göç etme hususunda, işe bakmayanlara nisbeten daha istekli olduğunu belirlemiştir (Greenwood, 1985: 532).

Kentlerde yüksek gelire birlikte işsizlik te olabilir. C.R. Frank'e (1968) göre, istihdamdaki bir artış, işsizlikte de bir artışa eşlik edecektir. Todaro da, kentte istihdamın yaratılmasının işsizliği daha da artıracığını belirtir. M.P. Todaro (1976: 211,215), göçü de dahil ederek, kentsel işgücü büyüme oranı formüle eder. Formüle göre, kentsel işgücü büyümesi, iki değişkene bağlıdır: Nüfus artışı ve göçmenler sayısı. Todaro'nun amacı da, kentsel işsizliğe rağmen, bireylerin göç etme nedenini açıklamaktır.

J. Harris ve M. P. Todaro gelişen ülkelerde, işsizliğe rağmen kentlere yönelik göçü incelemiştir. Temel nedenin nisbeten daha yüksek kentsel ücretlerle istihdam fırsatlarının varlığı belirtilir. Speare ve Haris (1986: 240), bireylerin istihdam fırsatlarına daha duyarlı olduğunu belirtir.

Göç modellerinde yer alan işsizliğin ölçülmesinde, literatürde çeşitli yöntemler önerilir. C. Blanco (1964), W.F. Mazek (1966) ve L.D. Olvey (1970); "muhtemel işsizlik" metodunu önerir. Bu metod ile bir bölgeden net dışa göç olmadığında, işsizlik oranı tahmin edilir. Fields ise, "emek dönüşümü"nü daha iyi bir ölçüm olduğunu iddia etmiştir. Emek dönüşümü değişkenleri; işe girme ve işten ayrılmadır. Buna göre bireyler için istihdam oranından ziyade, bir iş bulma ve bu işten atılmama ihtimalleri daha önemli olacaktır.

Laber ve Chase (1971) ise, işsizlik yerine, "iş bulma ihtimali"ni kullanır. İş bulma ihtimali, bireylerin kentte iş bulma şanslarını ifade eder. Todaro'ya (1976) göre, istihdam ihtimali; modern sektördeki açık iş sayısının kentsel emek fazlasına oranıdır (Cole and Sanders, 1983: 345).

Todaro (1976: 215), kentsel istihdam ihtimallerine göre kır-kent göçünün esnekliğini formüle eder. "Kır-kent göç esnekliği"; göç oranındaki nisbi değişimin iş bulma ihtimalindeki nisbi değişmeye oranıdır.

T.P. Schultz (1982), Venezuela'da eğitilmiş erkekler için, istihdamla ilgili

göçün esnekliğinin, ücretle ilgili olandan daha büyük olduğu belirlemiştir. M. Levy ve W. Wadycki (1972) de; Venezuela’da işsizlik oranındaki bir düşüşün, göçü teşvik etme hususunda ortalama ücretteki artışla aynı etkiye sahip olduğunu belirlemiştir.

Bazı ülkelere ilişkin göç esnekliği hesaplanmıştır: H.N. Barnum ve A.H. Sabot (1975), Tanzanya’daki göç esnekliğini + 0,65 olarak, Levy ve Wadycki (1972), Venezuela’daki bu değeri + 0,45 olarak, Todaro da Asya, Afrika ve Latin Amerika’daki kimi ülkeler için + 0,30 ile + 0,60 değerleri arasında tahmin etmiştir (Todaro, 1976: 216, 218, 219).

2.3. Göçün Dual (İkili) Yapısı

Göç ve “kentsel dualizm” arasındaki ilişkiyle ilgili çalışmalar, Todaro’ nun (1969) formal yaklaşımı ile yapılmaktadır (Mohtadi, 1986: 713). Kentsel dualizm, kentsel emek piyasasının bir “formal” ve “enformal sektör”den ibaret olduğu düşüncesidir.

Formal sektör (U-M); yüksek ve aşağıya doğru sert ücretlerle, daha yüksek vasıflarla ve düşük işsizlik oranıyla karakterize edilir. Enformal sektör (U-S) ise düşük ücretler, düşük vasıflar ve yüksek işsizlik oranıyla nitelendirilir (Mohtadi, 1986: 722). Küçük esnaf, ev hizmetleri, el işleri gibi meslekleri içeren U-S sektöründe istihdamın iki özelliği, çok düşük sermaye-emek oranlarını ve az beşeri sermayeyi gerektirmesidir. E.W. Cole ve R.D. Sanders’ın (1985:487), kurduğu ekonometrik modele göre kentteki göçmen işgücü miktarı, U-M ve U-S’ deki göçmenlerin toplamına eşittir.

Göçün nedenlerinden biri de, U-M’ de iş bulmaktır. M. N. Danielson ve R. Keleş (1980), bireylerin bu sektördeki istihdamdan çekici olarak etkilendiğini belirtir (Şahin, 1998: 297). Ancak bunların tamamı U-M’ de iş bulamamaktadır. J.J. Thomas ve D. Drakakis-Smith (1996) Afrika, Asya ve Latin Amerika’ da U-M’ nin büyük miktardaki göçü masdedebilecek düzeyde olmadığını belirtirler (Şahin, 1998: 297).

Literatürde, göçmenlerin emek piyasasında “yedek işgücü ordusu” oluşturduğu ileri sürülür. K. Marx (1954), bu kesimin “emeğini talepten daha fazla arz eden bireyler”den, işsizler ve gizli işsizlerden oluştuğunu belirtir. Daha sonra S. Catles ve G. Kosack (1972), bu kavrama, U-S’ de çalışanları da dahil etmiştir. Lever-Tracy ve Quinlan (1988) ise, U-S’ nin genellikle, “kadınlar, etnik azınlıklar, gençler ve göçmenler”den oluştuğunu ifade eder (TV, 1998:211-213).

M.P. Todaro ve J. R. Haris (1970: 126-142), kırsal-kent göçünün “iki sektör”lü bir modelini belirlemeye çalışmıştır. İki sektör, kırsal ve kent sektörleridir. Modelde göçün, kentsel beklenen gelirin kırsal reel gelirden büyük olduğu sürece devam edeceği varsayılır.

2.4. Göç Modeli

“Neo-Klasikler”in göç kararına ilişkin kurdukları ekonometrik modeller arasında “Todaro modeli” literatürde önemli bir yere sahiptir. Todaro’nun öncü makalesi (1969) ile birlikte, bireylerin kentsel işsizliğe rağmen göçünün, beklenen gelir maksimizasyonu davranışına göre açıklanabileceği kabul edilir. Modeldeki temel varsayım; kente göç kararının, beklenen geliri maksimum etmeye bağlı olduğudur. Beklenen gelir esas olarak, reel gelir ve bir iş bulma gibi iki değişkene bağlıdır (Todaro, 1971: 391, 393).

Todaro’nun (1971: 411) modeline göre göç, beklenen kırsal ve kentsel kazançlar arasındaki farkın bir fonksiyonudur. Yani göç, kentsel ücret ve kırsal gelir

arasındaki farkla pozitif; modern sektörde iş bulmanın zorluk derecesi ile negatif olarak değişir.

Todaro modeli, çeşitli ülkelerdeki göçlere uygulanmıştır: H. Rempel (1970) ve M.J. Greenwood (1973), göç edilecek yerdeki gelir değişkeni için negatif katsayı elde etmiştir (Banerjee and Kanbur, 1981: 22). R.H. Sabot (1972), Tanzanya'da göçmenlerin eğitim durumunun, kentlerdeki değişen istihdam fırsatlarına uyum gösterdiği sonucuna varmıştır (Byerlee, 1974: 551). B. Banerjee (1981) Hindistan' da (Banerjee and Kanbur, 1981: 23) ve B.E. Bravo-Ureta vd. (1997: 473) ise Ekvator'da göçün, beklenen gelir farklılığı ile anlamlı ve pozitif bir şekilde ilişkili olduğunu bulmuştur. P.J. Eaton (1992: 390) da, Brezilya'da kente göçen kadınların, refah kaybına uğramadığını tesbit eder.

Todaro modelinin değişik ülkelerdeki uygulama sonuçları, genelde modeli destekler niteliktedir. Ancak, model bazı yazarlar (R. Willis ve G. Fields, 1980; P. J. Eaton, 1976, 1984) tarafından da eleştirilmiştir (Eaton, 1992: 386-387).

2. İç Göçlerin İtici Ve Çekici Güçler Yaklaşımı

Göçün geleneksel açıklamaları, kaynak bölgede iticiliğe ve göç edilecek alanlarda çekiciliğe neden olan faktörler üzerine kuruludur. Bu faktörler literatürde “itici ve çekici güçler yaklaşımı” çerçevesinde incelenir. “İtici güçler”in başlıcası, işsizlik ve düşük gelir iken; “çekici güçler” arasında yüksek gelir ve istihdam fırsatları yer alır. Ayrıca, eğitim ve sağlık gibi hizmetler de göçü etkiler.

İtici ve çekici güçler yaklaşımının öncüleri, E. G. Ravenstein ve E. S. Lee'dir. Bu yaklaşımın temeli, E. G. Ravenstein'in (1885, 1889) “Göç Kanunları” adlı çalışmalarına dayanır. Göç kanunlarına göre bireyler, ekonomik fırsatların az olduğu yerlerden çok olduğu yerlere doğru göç eder (Oberai, 1990: 37).

Ravenstein'den sonra S. A. Stouffer ve E. S. Lee, bu yaklaşıma önemli katkılarda bulunmuştur. Stouffer, literatüre “aradaki fırsatlar” kavramını kazandırmıştır. Aradaki fırsatlar; iki bölge arasındaki bir yerde bulunan istihdam fırsatlarını ifade eder. E. S. Lee ise, E. G. Ravenstein'in “göçün kanunları”ndan esinlenerek kurduğu modelle, göç kararına ilişkin başlıca faktörleri belirlemeye çalışmıştır (Parnwell, 1993: 76).

Ravenstein' in önermelerini güncelleyen Lee, göçü etkileyen unsurları “itici ve çekici faktörler” olarak iki gruba ayırır (Oberai, 1990: 37). Ayrıca, göçü azaltıcı etkiye sahip, iki bölge arasındaki “aradaki engeller” de dikkate alınır. Kısaca, itici ve çekici güçler yaklaşımı, Lee'nin modelinin değişik bir şeklidir (Parnwell, 1993: 76).

2.1. İtici Ve Çekici Güçler

Literatürde ülkeler ve bölgeler arasında ekonomik açıdan eşitsizlikler olduğu, kabul edilen bir gerçektir. G. Myrdal (1963), S. Amin (1974), A. Portes (1978), C. Meillassouk (1981), E.M. Petras (1981), D.K. Forbes (1984) gibi yazarlar gelişmiş ve az gelişmiş bölgeler arasında göçün meydana geldiğini belirtirler (TV, 1998: 41). Göçler genellikle az gelişmiş yerlerden (kırsal) gelişmiş yerlere (kent) doğru meydana gelir.

Kırsaldan kente emek transferinin dahil olduğu ekonomik kalkınma modeli, W.A. Lewis (1954) tarafından kurulmuş; J.C.H. Fei ve G. Ranis (1961) tarafından

geliştirilmiştir (Oberai, 1990: 38). Yapılan çalışmalarda (M.P Todaro, 1976, 1981; J. Haris- M.P. Todaro, 1970; P.A. Yotopoulos ve J.B. Nugent, 1976) kalkınma ve göçün birlikte analizi ile dual ekonomi kavramı bulunmuştur. “Dual ekonomi” kavramına dayanan modele göre ekonomi, iki sektörden oluşur: Tarım ve sanayi. Göç olgusu, emek transferi yoluyla, sektörler arasında ücret eşitleyici bir mekanizma olarak görülür. Tarımdan sanayiye kaynak transferinin ekonomik gelişme bakımından önemi, S. Kuznets, H.B. Chenery, L. Taylor, D. Turnham ve M. Syrquin’ın çalışmalarıyla da ampirik olarak ortaya konmuştur .

İtici ve çekici güçler yaklaşımı ile bireyleri kırsal alanlarda “itici”; kentlerde ise, “çekici” olarak etkileyen unsurlar incelenir. Ayrıca teknolojik gelişme ve göç ilişkisi, “iletici etkenler” yardımıyla belirlenir.

2.2.1. İtici Güçler

Bir bölgedeki itici faktörler, dışa göçe neden olurken, göç alınmasını da engeller. Kırdaki bireyleri itici olarak etkileyen değişkenler arasında tarımsal toprağın yetersizliği ve toprağın eşitsiz dağılımı, tarımdaki makineleşme sonucu ortaya çıkan işsizlik ve belli bölgelerdeki arazi olaylar sayılabilir. Ayrıca J.J. Thomas (1992), deprem ve sel gibi doğal afetlerin göçe itici etkisini vurgular (Şahin, 1998: 298).

Tarımsal Toprak Yetersizliği : Kırdaki başlıca geçim kaynağı olan toprağın yetersiz olması veya eşitsiz dağılımı göçü etkiler. Tarımsal toprağın yetersizliği, göçü artırır. M. Parnwell (1993), Kenya, Uganda, Meksika ve Latin Amerika’da toprak azlığının göçe neden olduğunu belirtirken; R. P. Shaw (1974) da, Latin Amerika’da toprak dağılımındaki eşitsizliğin göçe etkisini vurgular (Parnwell, 1993: 79).

Tarımsal toprağın kıt olduğu kimi ülkelerde, “emek / toprak” oranının göç ile pozitif bir şekilde ilişkili olduğu bulunmuştur. Nüfus artışıyla birlikte yükselen “emek / toprak oranı”nın önemli bir göç nedeni olduğu iddia edilir (Oberai, 1990: 41).

Kırdan göçün başka bir nedeni de, tarımdaki makineleşme ile toprak dağılımındaki eşitsizliktir. Tarımsal bölgelerde, “sermaye / emek oranı” ile ekilebilir “toprak / emek oranı”ndaki artış, bireyleri göç etmeye itecektir. W.A. Lewis (1954), J.C.H. Fei ve G. Ranis (1964), tarımdaki marjinal verimliliği sıfır olan emeğin sanayi sektörüne transferine işaret eder. Buna karşın M. Parnwell (1993: 82), makineleşmenin göçü azaltacağını belirtir. Ayrıca E. Boserup (1965) ta, tarımda “emek yoğun teknikler”in kullanılması halinde dışa göçün azalacağını belirtir (Oberai, 1990: 41).

Tarımsal toprağın dağılımı da göçü etkiler. Toprağın bireyler arasında dengeli dağılması halinde, dışarıya göçün azalması, eşitsiz dağılması halinde de artması beklenir. Toprak dağılımında ölçü olarak kullanılan “Gini oranı”, 0 ile 1 arasında bir değer alır. Gini oranının 1’e yaklaşması toprak dağılımındaki eşitsizliği, 0’a yaklaşması ise eşitliği gösterir. Hindistan, Pakistan ve Filipinler’de “Gini oranı” 0.60 olarak hesaplanmıştır. Bu oranın Latin Amerika ve Asya’daki ülkelerin çoğunda nisbeten daha yüksek olduğu ifade edilir (Oberai, 1990: 41).

Düşük Gelir ve İşsizlik : Kırdan kente göçlerde, bölgeler arasındaki gelir farklılığı ve işsizlik, büyük bir etkiye sahiptir. R.A. Fabricant’a (1970) göre, iktisatçılar göç olgusunu iki tür “eşitsizlik ölçüsü” yardımıyla inceler. Bunlar; ücret farklılığı ve işsizlik

oranındaki farklılık. Benzer şekilde, H.A. Simon (1957) ve S. Kuznets (1963) de, göçün, işsizlik ve gelir farklılığına indirgenerek etüd edilebileceğini belirtir.

Gelir farklılığı, göçün en önemli nedenlerinden biridir. Yapılan çalışmalarda (E.H. Hunt 1973, M.J. Greenwood ve L. Thomas 1973, R.K. Vedder ve D. Cooper 1974, D.E. Baines 1985, D. Friedlander 1992) göçün düşük ücretli tarımsal bölgelerden yüksek ücretli kentlere doğru gerçekleştiği belirtilir (Boyer and Hatton, 1997: 709-711).

Kırdan göçün bir nedeni de işsizliktir. İşsiz bireylerin göç etme eğilimi nisbeten daha yüksek olacaktır. J. Da Vanzo (1975), aile reisinin işsiz kalması halinde, aile fertlerinin göçe daha istekli olduğunu belirtirken; H. W. Herzog ve A. M. Schlottmann (1984) da, diğer şartlar sabitken, bireylerin işsiz kalması halinde göç etme ihtimalinin ikiye katlanacağını ifade eder (Greenwood, 1985: 532).

Gelir ve işsizliğin göçe etkisi yapılan çalışmalarla da belirlenmiştir. J. Ledent (1983), Kanada'daki göçün reel ücretlerle doğrudan, işsizlik oranıyla da ters ilişkili olduğunu ifade eder (Greenwood, 1985: 538). Kırdan göçün Tanzanya'da kentsel gelirdeki artışla birlikte arttığı; buna karşın, Mısır'da kırsal gelirdeki artışla düştüğü gözlenmiştir (Parnwell, 1993 :85).

Arızı Olaylar : Göç olgusu, isteğe bağlı olarak, “zorunlu göç” ve “gönüllü göç” şeklinde iki gruba ayrılır. Gönüllü göçler, bireylerin isteğine bağlı olarak ortaya çıkar. Buna karşın, zorunlu göçler, bireylerin isteği dışında, terör, kan davası, depresyon, sel, yangın gibi olaylar sonucu meydana gelir.

Bir bölgedeki arızı olaylar, onun çekiciliğini azaltırken; başka yerlerin çekiciliğini artırır. E. Lee (1966: 52), bir bölgedeki toplumsal kargaşa, cinayet gibi olayların bireyleri itici bir şekilde etkileyeceğini belirtir.

2.2.2. Çekici Güçler

Kentlerdeki istihdam fırsatı ve yüksek gelir gibi unsurlar, bireyleri çekici olarak etkiler. Ayrıca eğitim, sağlık ve eğlence gibi faaliyetler de çekicilikler arasında yer alır. T.G. Mcgee (1971), göç kararında çekici faktörlerin nisbeten daha etkili olduğunu belirtir (Şahin, 1998: 297). Çekici faktörler, hem bölgede yaşayanların göç etmesini engeller, hem de başka yerlerden göçmen çeker.

Çekici faktörler arasında İ. Sezal (1992), istihdam ihtimali, yüksek gelir, daha iyi yaşam koşulları, eğitim fırsatları gibi unsurları; M. Parnwell (1993) ise, yol, liman, havaalanı gibi altyapı yatırımlarını belirtirler (Şahin, 1998: 298). I. S. Lowry göçün, gidilecek yerin istihdam artış oranı, kentleşme derecesi, iklimi, eğitim seviyesi, kişi başına geliri ve daha önce buraya göç edenlerin sayısı ile pozitif olarak etkilendiğini belirlemiştir.

Çekici güçlerden yüksek gelir ve istihdam fırsatı ile kentteki akraba ve tanıdıkların göçe etkisi, önceki bölümde ele alınmıştır. Tekrardan kaçınmak amacıyla burada yalnızca bölgenin ekonomik durumu ile kentsel kamu hizmetlerinin göçe çekici etkisi incelenecektir.

Ekonomik Durum : Ekonomik gelişme ile birlikte bölgeye yönelik göçlerde artış beklenebilir. Raventein, göçün endüstriyel ve ticari gelişmeyle arttığını iddia eder

(Oberai, 1990: 37). G. Myrdal (1957) ile B. Okun ve R. W. Richardson (1961), ekonomik faaliyetin genişlediği yerlerin net göç alacağını belirtir. M. J. Greenwood, G. L. Hunt ve J. M. Mc Dowell de, istihdam ve gelirin çekici etkisinin ekonomik gelişme döneminde daha büyük olduğunu belirtir (Greenwood, 1985: 538).

Ekonomik gelişmenin tersine, durgunluk meydana gelirse, göçlerde azalma olacaktır. A. A. Ogilvy (1982), İngiltere’de 1974’te başlayan ekonomik durgunluk ile birlikte göçlerde azalma gözlemlenmiştir (Greenwood, 1985: 538). Endonezya’da da en yüksek dışa göç oranlarının durgun bölgelerde olduğu belirlenmiştir. Benzer eğilimin Latin Amerika’da da gözlemlendiği ifade edilir (Parnwell, 1993: 89).

Kentsel Kamu Hizmetleri : Göç kararı verilirken refah düzeyini artırıcı etkiye sahip eğitim ve sağlık, temiz çevre ve altyapı yatırımları gibi unsurlar da dikkate alınır.

“Yaşam kalitesi”nin ölçüsü olarak çeşitli kriterler kullanılır. M.C. Buer (1926), J.G. Williamson (1981,1982) ve diğerleri, ölçü olarak ölüm oranını, özellikle de çocuk ölüm oranını kullanırlar (Boyer and Hatton, 1997: 719).

M. Parnwell (1993), çekici güçler arasında ekonomik faktörlerin yanı sıra “sosyal, kültürel, politik ve çevresel faktörler”in önemini vurgular (Şahin,1998:299).

Bir yerdeki eğitim imkanları, buraya yönelik göçün önemli bir nedeni olarak kabul edilebilir. G.Pourcer (1970) Fransa’da, E. Eames ve W. Schwap (1964) Hindistan ve Afrika’da, L.J. Ducoff (1970) ise San Salvador’da eğitim nedeniyle kırdan kente göçü tesbit ederler (Erdoğan,1986:104). Aynı şekilde Gana (C.J. Caldwell, 1968), Irak (A.F. Baali, 1966) ve Kolombiya’da (D. Adams, 1968) çocukların eğitiminin, kırdan kente göçün bir nedeni olduğu belirlenmiştir (Erdoğan, 1986: 105).

2.2.3. Aradaki Engeller

Aradaki engeller; mesafeyi, göçün maliyetlerini, fiziki engelleri ve emek hareketlerini kısıtlayan göç yasasını içerir. Parnwell’e (1993:77) göre aradaki engeller: ulaşım maliyeti, kültürel farklılık ve hukuki sınırlamalardır. Hukuki sınırlamalar hariç, diğerlerinin mesafenin bir fonksiyonu olduğu belirtilebilir.

Ravenstein’e göre, mesafe, göç edilecek yerin belirlenmesinde oldukça etkilidir (Oberai, 1990: 43). Göç modellerinde açıklayıcı değişken olarak yer alan mesafe, iki yönden ele alınır: Göçün bir maliyeti olarak mesafe ve iki yer arasındaki istihdam fırsatlarını içeren mesafe. Teknolojik gelişmeler sonucu mesafenin göçü engelleyici etkisi azalır.

Mesafe: Maliyet Unsuru : Yapılan çalışmalarda mesafenin, göçü azaltıcı bir etkiye sahip olduğu tesbit edilmiştir. Boyer ve Hatton (1997: 715), mesafedeki % 10’luk bir artışın göçü % 10 azalttığını belirlemiştir. Buna göre çoğu kişi, kısa mesafeli yere göç edecektir.

Ravenstein, göçün mesafe ile ters ilişkili olduğunu iddia eder (Friedlander, 1992: 312). Ravenstein, İngiltere’deki başlıca büyük kentlerin yakın yerlerin nüfusunu çektiğini belirtir. Buna göre, bireyler başlangıçta kısa mesafeli yerlere göç eder. Ravenstein’in ilk kanunu, göçün çoğunlukla kısa mesafeli yerlere olacağıdır (Boyer and Hatton, 1997: 702). İngiltere’deki iç göç araştırmaları da, Ravenstein’ in kanununu desteklemektedir (Boyer and Hatton, 1997: 703-704). Yani, göç akımları mesafe ile birlikte azalacaktır.

Kentler uzak yerlerden de göç alır. A. Weber (1899) ve C.T. Simith (1951), İngiltere'deki Londra, Liverpool ve Manchester gibi büyük ve hızla gelişen kentlerin uzaklardan göç aldığı ifade eder (Boyer and Hatton,1997: 703). A. Weber, İngiltere ile ilgili bulgulardan hareketle, bir göç kanunu ileri sürmüştür. Bu kanun şu şekildedir: Göçün mesafesi, gidilecek kentin büyüklüğü ile aynı oranda değişir (Boyer and Hatton, 1997: 703).

Mesafe: Aradaki Fırsatlar : Mesafe, “aradaki fırsatlar” kavramı içinde de incelenir. Göçün son teorilerden en iyi bilineni, S.A. Stouffer'in (1940) “aradaki fırsatlar teorisi”dir (Lee, 1966: 49). Bu teoriye göre göç, nüfus ve istihdam fırsatlarının yoğunluğu önemlidir. Bu unsurların yoğunluğunun az olduğu yerde göç, daha uzun mesafeli ve bölgeler arasında meydana gelir. Bireylerin A bölgesinden, daha uzaktaki C bölgesine göç etmemesinin nedeni, arada bulunan B bölgesindeki fırsatlardır.

2.2.4. İletici Etkenler

Gelişen teknoloji ile birlikte bölgeler arası ulaşım ve iletişim daha kolay ve ucuz olacaktır. Ulaşım ve iletişimdeki gelişmelerle sonucu göçün maliyetinin yanısıra, bölgeler arasındaki “psikolojik ve kültürel fark” da azalır (Oberai, 1990: 45). Dolayısıyla, göçmenlerin “kente uyum sorunları”nın ve “fiziki maliyetleri”nin azalması beklenir. Sonuçta, bu gelişmeler göçü artıracaktır.

Ulaşım Alanındaki Gelişmeler : Ulaşımındaki gelişmeler göçü artırıcı şekilde etkiler. M.J. Greenwood vd. (1981), Meksika'da ulaşım alanındaki gelişmelerin mesafenin göçü engelleyici etkisini azalttığını belirlemiştir (Oberai, 1990: 45). Ayrıca, teknolojik gelişmeler sonucu, yeni endüstriler kurulur; bölgeler arası ticaret gelişir. Bu durum, emeğe olan talebi artırır. Ravenstein, ulaşım araçlarındaki artışla, sanayi ve ticaretteki gelişmelerin göçü artıracığını belirtilir (Lee, 1966: 48).

İletişim Alanındaki Gelişmeler : Günümüz “teknoloji dünyası”nda basın ve yayın organlarının etki alanları oldukça genişlemiştir. Bir bilgi kaynağı olan medya, toplumu her bakımdan etkileme gücüne sahiptir. Medyanın göçü etkilediği ileri sürülebilir. M. A. Iyoha (1975), medyanın göçü artırdığını belirtir (Oberai, 1990: 43). Tayland'da Bangkok' a yönelik göçlerde iki değişkenin etkili olduğu belirlenmiştir. Bunlar; televizyon ve tren. Venezuela'da ise radyo ve gazetenin göçe etkisinin nisbeten daha büyük olduğu belirtilir (Oberai, 1990: 43).

Özetle, öncülüğünü E.G. Ravenstein'in yaptığı; E.S. Lee ve S.A. Stouffer'in önemli katkılarda bulunduğu “itici ve çekici güçler yaklaşımı”na göre, göçe neden olan unsurlar iki grupta sınıflandırılır: “İtici” ve “çekici” faktörler. Bu yaklaşımına göre göçü etkileyen en önemli değişkenler; istihdam fırsatı ve gelirdir. Bunun yanısıra, kentlerdeki eğitim ve sağlık gibi hizmetler de göç kararında etkilidir. Teknolojik gelişmeler sonucu, “iletici etkenler”in de göçü etkilemesi beklenir.

3. İç Göçlerin Seçkinlik Yaklaşımı

Göçmenlerin seçkin bireylerden oluştuğu gözlenmektedir. Bir topluluktan göçenlerle göçmeyenler arasında eğitim, yaş, cinsiyet, medeni durum gibi unsurlar bakımından

fark vardır. Yapılan çalışmalarda kır-kent göçünün seçkin bir süreç olduğu belirtilir. Göçmenler; kaynak bölgenin “en sağlıklı, en iyi eğitim görmüş, en enerjik, gelişmelere en açık, en zeki bireyleri”nden oluşur. J. R. Tulloch ve J. A. Millan (1970), “göç etme kapasitesi”ni etkileyen unsurlar arasında eğitim, yaş, cinsiyet, medeni durum, meslek ve işsizlik süresinin yer aldığını ifade eder.

Seçkinlik yaklaşımının öncüleri Simon Kuznets (1964) ve Dorothy Thomas (1938) ‘tır. Kuznets, göçmenlerin eğitim, yaş, cinsiyet, ırk, medeni durum, sağlık ve diğer sosyal ve demografik nitelikleri itibarıyla seçkin olduğunu belirtir. Thomas (1938) ta, göçmenlerin başlıca sekiz grubuna göre göç ile ilgili öneriler sunmuştur: Yaş, cinsiyet, medeni durum, fiziki ve ruhi sağlık, zeka, meslek ve motivasyon. Daha sonra D. Bogoue ve M. Hagood (1953) ile O.D. Duncan (1940) da, literatüre önemli katkıda bulunmuştur.

Seçkinlik yaklaşımı üç başlık altında incelenecektir: Eğitim, yaş ve cinsiyet.

3.1. Eğitim

Bireyler sahip olduğu nitelikler itibarıyla farklıdır. Bunun en önemli ölçütü, eğitimidir. Long, bireylerin eğitim düzeyinin göç kararında önemli bir değişken olduğunu belirtir (Long, 1973: 249). Eğitim ile göç etme ihtimali arasında doğrusal bir ilişki vardır. Bu ilişkiye göre, bireylerin eğitim seviyesi ile birlikte göç etme eğilimi de artacaktır. Eğitim düzeyi yüksek bireyler, nisbeten daha hareketli, zeki, değişen fırsatlara karşı daha uyanık ve uyumludur (Sahota, 1968: 225).

B. M. Du Toit (1975), “dışa açılma, deneyim ve bilgi açısından marjinal olanlar”ın göç etme eğiliminin diğerlerine nisbeten daha yüksek olduğunu belirtir (DİE, 1997: 552). J. Da Vanzo (1983) da, en iyi eğitimi almış olanların daha hızlı göç ettiğini ifade eder (Greenwood, 1985: 533).

Yapılan çalışmalarda, göçün eğitim düzeyi yüksek bireylerin seçkinliği olduğu belirtilir (Campell and Johnson, 1976:133). T.P. Schultz (1971), Kolombiya, Venezuela ve Tunus’da; R. Sabot (1972) ise, Tanzanya’da göç etme eğilimi ve eğitim arasında doğrusal bir ilişkinin varlığını saptamıştır.

Brezilya’da (Sahota, 1968: 234-235), eğitim düzeyi yüksek bireylerin göç etme eğilimi daha yüksektir. Endonezya (Speare and Haris, 1986: 228), Hindistan, Sudan ve Ekvator’da (Oberai, 1990: 48), göçmenlerin eğitimli gençlerden oluştuğu belirlenmiştir. Kolombiya ve Mısır’da da, eğitim düzeyi ile göç arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur (Adams, 1969:530). Speare ve Haris (1986: 228), benzer bulguların başka çalışmalarda da elde edildiğini belirtir.

Eğitim Seçkinliğinin Nedenleri : Göçmenlerin eğitim seçkinliğinin çeşitli nedenleri vardır. İlki, ekonomik gelişmenin meydana geldiği bölgelerin, daha ziyade, eğitim düzeyi yüksek kişileri çekeceğidir. İkincisi, eğitimli bireylerin göç edilecek yerler hakkında bilgi sağlama hususundaki üstünlüğüdür. Üçüncüsü ise, göçün risk ve belirsizliğinin eğitimle birlikte azalacağıdır.

Çalışanların Göç Etme Eğilimi : Göç etme eğilimi bakımından, çalışanlar arasında farklılık vardır. Eğitim düzeylerine göre, “mühendisler, teknisyenler, araştırmacılar ve idarecilerden oluşan ‘beyaz yakalılar’ın, el-işçilerinden ibaret olan ‘mavi yakalılar’a”

(Dura, 1990: 71) nisbeten daha hareketli olduğu iddia edilebilir (Champell and Johnson, 1976: 140). Beyaz yakalılar içinde de profesyonel ve teknik elemanlar, en geniş iş piyasasına sahiptir (Long, 1973: 255).

Bu durum yapılan çalışmalarda da belirlenmiştir. Tadros (1968), Kolombiya’da göçmenlerin çoğunun profesyonel ve diğer daha yüksek eğitilmiş bireylerden oluştuğunu bulmuştur (Champell and Johnson, 1976: 139). J. Ladinsky (1967) ise, profesyonel ve teknik elemanların göç etme eğiliminin diğer mesleklerdeki işgücüne nisbetle iki katı olduğu sonucuna varmıştır (Schlottman and Herzog, 1984: 79). Long (1973: 255) da ABD, İngiltere ve Kanada’da beyaz yakalıların ve bunlar arasında da profesyonel ve teknik elemanların göç oranlarının nisbeten daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Eğitilmiş bireylerin göç eğiliminin günümüzde değişmeye başladığı ileri sürülebilir. Dünyada ABD ve Japonya gibi sanayileşmiş ülkeler, çalışanlar arasında mesleki, teknik ve araştırmacı kesimin ön plana geçtiği “sanayi-sonrası toplum” a (“bilgi toplumu”) dönüşmektedir (Dura, 1990: 2).

Bilgi toplumunda bilgiyi elde etmek, kullanmak, üretmek ve dağıtmak için bilişim altyapısı oluşturulur. Alanlarında uzman olan beyaz yakalılar, göç etmeden, bu sistemden yararlanarak, birden çok kentteki birimlere hizmet sunma imkanına kavuşacaktır. Sonuçta, beyaz yakalıların, bilgi toplumunda, göç etmeden işlerini yürütebilecekleri ileri sürülür.

3.2. Yaş

Yaş, dar anlamıyla, yaşanan süreyi ifade eder. Geniş anlamda ise, bireye sosyal bir nitelik kazandırır. Her bir yaş grubunun beklentileri, sosyal rolleri ve davranışları farklıdır (Erdoğan, 1989: 100). Yaş, geniş anlamda dikkate alınırsa, bireylerin göç kararını etkiler. Yapılan çalışmalarda da yaş ve göç etme eğilimi arasında negatif bir ilişki bulunmuştur.

D. Thomas (1938), göçmenlerin gençlerden oluştuğunu iddia eder. Thomas yaptığı analizle 20-30 yaş grubundaki bireylerin göç etme eğiliminin daha yüksek olduğunu belirler. Daha sonraki çalışmalarda da D. Thomas’ın iddiasını destekleyen bulgular elde edilmiştir.

Göçün yaş seçkinliği, bireylerin göç etme eğilimi ve risk alma yaşı arasındaki ilişkiyi ifade eder (Schlottman and Herzog, 1984: 72). Risk alma yaşı, bireylerin göç sonucu ortaya çıkan maliyetlere katlanabilmesidir. Bu açıdan gençler yaşlılara nisbetle daha avantajlıdır. Göçle ilgili çalışmalarda bireylerin göç etme eğilimi ve risk alma yaşı arasında negatif bir ilişki olduğu bulunmuştur (Schlottman and Herzog, 1984: 82).

M.J. Greenwood, göç etme eğiliminin yirmili yaşlarda en yüksek değerde iken; ileri yaşlarda hızla düştüğünü ifade eder. Greenwood’un (1985: 523) elde ettiği bulguya göre, 25-29 yaşları arasındaki bireylerin göç etme eğilimi 0.25 iken; bu değer, 35-44 yaşları arasında olanlar için 0.13’tür. Görüldüğü gibi, bireylerin yaşının artmasıyla birlikte göç etme eğilimleri azalmaktadır.

Çağımız “Göç Sosyolojisi” alanında tanınmış sosyologlardan biri olan C. Jansen, göçmenlerin gençlerden oluştuğunu belirtmiştir (Erdoğan, 1989: 101). K.N.S. Yadova (1989) da, kimi ülkelerdeki araştırmalarına istinaden, gençlerin göç etme eğiliminin diğer yaş gruplarına nisbetle daha yüksek olduğunu ifade eder (DİE, 1997: 521). R.A. Nakosteen ve M. Zimmer (1980) ise, benzer şekilde, göç etme ihtimalinin

yaşla birlikte azaldığını belirtir (Greenwood, 1985: 534).

Kimi yazarlarca göçmenlerin “yaş aralığı” belirlenmiştir. Tadros (1968), göçmenlerin büyük bir kısmının 20-40 yaşları arasında ; Johson ve diğerleri (1974), 20-24 arasında (Champell and Johnson, 1976: 139); A.S. Oberai (1990: 46) de, 15-30 yaş aralığını belirlemiştir. Adams (1969: 534) ise, doğdukları yerden ayrılanların % 80’inin 25 yaşından önce göç ettiğini bulmuştur.

Çeşitli ülkelere ilişkin çalışmalarda da, göçmenlerin kente genç yaşta geldikleri belirtilir. Kolombiya’da Bogota’ya göçenlerin % 90’ının 30 yaşından küçük olduğu; göç eden aile reislerinin % 68’inin de 20-40 yaşları arasında olduğu bulunmuştur. Brezilya’daki göçmenler ise , 15-29 yaş grubunun seçkinliğine sahiptir (Sahota, 1968 232). A.S. Oberai (1975) (1990: 46) de, Hindistan ve Sudan’daki göçmenlerin 15-29 yaşları arasında olduğunu ifade eder. Schlottman ve Herzog (1981) (1984: 72) ise, ABD’deki göçmenlerin yaş seçkinliğine sahip olduğunu vurgular.

3.3. Cinsiyet

Cinsiyet kavramı, dar ve geniş olmak üzere iki şekilde ele alınabilir. Dar anlamda cinsiyet, biyolojik bir kavramdır. Geniş anlamda cinsiyet ise, kadın ve erkek için farklı sosyal rolleri ifade eder (Erdoğan, 1989: 101).

Göçün cinsiyet seçkinliği, göçmenler arasında erkeklerin sayısının kadınlara nisbeten daha yüksek olduğunu ifade eder. Buradan hareketle, erkeklerin göç etme eğiliminin nisbeten daha yüksek olduğu ileri sürülebilir. R.A. Nakosteen ve M. Zimmer (1980), kadınların göç etme eğiliminin erkeklere nisbeten düşük olduğunu belirtir (Greenwood, 1985 :534).

Başlangıçta erkeklerin egemen olduğu göçte, cinsiyet oranının, ekonomik gelişmesi ile farklılaştığı ileri sürülür. Yani ekonomik gelişme ile birlikte, göçmenler arasında erkeklerin oranı azalırken; kadınların oranının artması beklenir.

A.S. Oberai (1990: 48), Afrika ve Asya’daki çoğu ülkede, göçlerde erkeklerin çoğunlukta yer aldığını belirtirken; J. Connel vd. (1976), son zamanlarda bu eğilimin değişerek daha çok kadının kente göç ettiğini ifade eder. J.C. Elizaga (1972) da, Latin Amerika ve Doğu Asya’da göçmenlerin çoğunlukla kadınlardan oluştuğunu ifade eder (Oberai, 1990: 48).

Ekonomik gelişmeyle birlikte istihdamın sektörel dağılımındaki değişim, göçün cinsiyet yapısını etkileyecektir. Kadınların daha çok, hizmetler sektöründe istihdam edildiği belirtilir. Bu nedenle hizmet ekonomisi, “kadın-yoğun” bir ekonomi olarak nitelendirilir (Dura, 1990: 82). R. Barron ve G. M. Norris (1976), kadınların istihdam alanlarının sanayi ve hizmetlerdeki belli meslekler olduğunu ifade eder (DİE, 1997: 505). Bunlar arasında tekstil sektörü, sekreterlik, hemşirelik, öğretmenlik gibi meslekler yer alır. A. K. Cairncross (1949), “tekstil kentleri”ne olan net göç hareketlerinde kadınların çoğunlukta olduğunu belirlemiştir.

Kadınların Göç Etme Nedenleri : M. P. ve W.M. (1979, 1984), kadınların göç etme eğilimini etkileyen unsurları belirleyerek, iki değişkene bağlı bir modelini kurmuştur. Bu değişkenler; bölgeler arası gelir farklılığı ile kentsel alanda bir eş bulma ihtimalidir.

i-Evlenme : Kadınların göç kararını etkileyen temel unsur, evliliğdir. Kente daha önce göç etmiş bekar erkekler, iş bularak aile kurma aşamasına gelince, kadın göçüne

kaynaklık eder. Adams (1969: 534) ve P. Sokorin (1932), kadınların çoğunun evlenme nedeniyle göç ettiğini ifade eder. Hindistan, Mısır ve Sudan'da kadınların kente göç etmesinin başlıca nedeninin evlilik ve aileye ilişkin diğer faktörler olduğu belirlenmiştir (Oberai, 1990: 48).

ii-Ekonomik Faktörler : Todaro ve Thadani'nin de belirttiği gibi, bölgeler arası gelir farklılığı da, kadınların da göç kararını etkiler. Tayland, Bostwana, Meksika ve Nikaragua'da ekonomik faktörlerin de en az ailevi unsurlar kadar önemli olduğu ifade edilir (Oberai, 1990: 48). Oberai, bu ve yukarıda belirtilen ülkelere ilişkin bulgulardan hareketle bir genelleme yapar. Bu genelleme şöyledir: Kentsel kadın işgücünün büyük bir oranda olduğu Latin Amerika, Batı Afrika ve Güneydoğu Asya'da kadınlar için ekonomik faktörler nisbeten daha önemlidir.

Özetlersek, seçkinlik yaklaşımının öncüleri; S. Kuznets ve D. Thomas'tır. Bu yaklaşımın temel düşüncesi; göçmenlerin seçkin niteliklere sahip bireylerden oluştuğudur. Seçkin nitelikler; eğitim, yaş, medeni durum, cinsiyet gibi unsurları kapsar.

Sonuç

Emeğin bir yerden başka bir yere hareketi olan göç, coğrafî olarak iç göç ve dış göç şeklinde meydana gelir. Göç, ekonomik ve sosyal içerikli sebep ve sonuçları olan bir olgudur. Çalışmada, iç göçün ekonomik nedenleri teorik yönden üç yaklaşım çerçevesinde ele alınmıştır.

İlki, "fayda-maliyet yaklaşımı"dır. Bu yaklaşım, bireyleri "homo economicus" olarak kabul eder. Yani, bireyler rasyonel bir şekilde hareket edecektir. Dolayısıyla, faydaların maliyetlerden daha büyük olması halinde göç edeceklerdir.

Fayda-maliyet yaklaşımı iki grupta sınıflandırılır. İlk gurubu Klasikler oluşturmaktadır. Klasiklerin öncüleri, T. W. Schultz ve L. A. Sjaastad'tır. Klasikler, göç olgusunu "beşeri sermaye" kavramına dahil ederek, bu yaklaşımın öncülüğünü yapmışlardır. İkinci gurubu oluşturan Neo-Klasikler (öncüsü M. P. Todaro) de, bireylerin gelecekle ilgili beklentilerinin göç kararına etkisini incelemiştir. Beklentiler; daha yüksek gelir elde etmek ve bir iş bulmaktır.

İkinci olarak, "itici ve çekici güçler yaklaşımı" ele alınmıştır. Bu yaklaşımda göçe neden olan faktörler iki grupta sınıflandırılır: "İtici" ve "çekici" unsurlar. İşsizlik ve düşük gelir gibi unsurlar bireyleri itici bir şekilde etkilerken; istihdam imkanları ve yüksek gelir çekici olarak etkileyecektir. Ayrıca, ulaşım ve iletişimdeki gelişmeleri ifade eden "iletici etkenler" in göçe etkisi incelenir.

İtici ve çekici güçler yaklaşımının öncüleri olan Klasikler (E. G. Ravenstein ve E. S. Lee), bu yaklaşımın teorik çerçevesini belirlemişlerdir. Bunlara göre, geri kalmış bölgelerdeki faktörler, bireyleri itici olarak etkiler. Gelişmiş bölgelerdeki unsurlar ise, çekici bir şekilde etkili olacaktır.

İncelenen son yaklaşım ise, "seçkinlik yaklaşımı"dır. Seçkinlik yaklaşımının öncüleri; S. Kuznets ve D. Thomas'tır. Bu yaklaşımın temel düşüncesi; göçmenlerin seçkin niteliklere sahip bireylerden oluştuğudur. Seçkin nitelikler; eğitim, yaş, medeni durum, cinsiyet gibi unsurları kapsar. Çalışmamızda bunlardan sadece eğitim, yaş ve cinsiyet ele alınmıştır. Yapılan inceleme sonucunda göçmenlerin daha iyi eğitilmiş, genç ve erkeklerden oluştuğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- ADAMS, D. W. (1969), “ Rural Migration and Agricultural Development in Colombia “, *Economic Development and Cultural Change*, 17, pp. 527-539.
- BANERJEE, B. and S. KANBUR (1981), “On The Specification of Estimation of Macro Rural-Urban Migration Function With An Application to Indian Data“, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, V. 43, N. 1, pp. 7-29.
- BOYER, G.G. , T.J. HATTON (1997), “Migration and Labour Market Integration in Late and Nineteenth-Century England and Wales “, *Economic History Review*, V. L, N. 4, pp.697-734.
- B. E. BRAVO-URETA, et al (1996), “ Migration Decisions, Agrarian Structure and Gender: The Case of Ecuador “, *Journal of Developing Areas*, V. 30, pp. 463-476.
- BYERLEE, D. (1974), “Rural-Urban Migration in Africa: Theory, Policy and Research Implications “, *International Migration Review*, pp. 543-566.
- COLE, W.E. and R.D. SANDERS (1983), “Interstate Migration in Mexico: Variations on The Todaro Theme “, *Journal of Development Economics*, V.12, pp. 341-354.
- ÇELİK, Fatih (1999), *Ekonomik Yönleriyle İç Göç Olgusu (Teori ve Uygulama)*, Erciyes Üniversitesi Sos. Bil.Ens. (Yayınlanmamış Y. Lisan Tezi), Kayseri.
- DİE (1997), *Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi 1996*, Mersin.
- DURA, Cihan (1990), *Bilgi Toplumu, Kültür Bakanlığı Yayınları*, Ankara, 190 s.
- EATON, P. J. (1992), “Rural-Urban Migration and Under-Employment Among Females in The Brazilian Northeast “, *Journal of Economic Issues*, V. 26, N. 2, pp. 385-397.
- ERDOĞMUŞ, Zeki (1989), “ Türkiye’de Kırdan Kente Göçün Sosyal Temelleri “, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), ss. 97-108.
- FUELLER, T. D., P.LIGHTFOOT and P.KAMNUANSİLPA (1985), “Rural-Urban Mobility in Thailand: A Decision-and Making Approach “, *Demography*, V. 22, N. 4, pp. 565-579.
- GREENWOOD, M. J. (1971), “ A Regression Analysis of Migration to Urban Areas of A Less-Developed Countries: The Case of India “, *Journal of Regional Science*, V. 11, N. 2, pp. 253-262.
- GREENWOOD, M. J. (1975), “Research on Internal Migration in The United States: A Survey “, *Journal of Economic Literature*, V. 13, pp. 397-433.
- GREENWOOD, M. J. (1985), “ Human Migration Theory, Models, and Empirical Studies “, *Journal of Regional Science*, 25(4), pp. 521-544.
- HARRİS, J. and M.P. TODARO (1970), “Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis “, *American Economic Review*, V. 60, pp. 126-142.
- LEE, E.S. (1966), “ A Theory of Migration “, *Demography*, V. 3, N. 1, pp. 47-57.
- MOHTADİ, H. (1986), “ Rural Stratification, Rural to Urban Migration and Urban Inequality: Evidence From Iran“, *World Development*, V. 14, N. 6, pp.713-727.
- LONG, L. H. (1973), “ Migration Differentials by Education and Occupation : Trends and Variations “, *Demography*, 10, pp. 243-258.
- OBERAI, A. S. (1990), *Migration, Urbanisation and Development*, Geneva, 108 p.
- OKUN, Bernard and R.W. RICHARDSON (1961), “Regional Income Inequality and Internal Population and Migration “, *Economic Development and Cultural*

- Change, V. 9, pp. 128-143.
- SAHOTA, Gian S. (1968), “ An Economic Analysis of Internal Migration in Brazil “,
Journal of Political Economy, 76, pp. 218-245.
- SCHLOTTMANN, A. and H. W. HERZOG, (1984), “ Career and Geographical
Mobility Interactions : Implications For The Age Selectivity of Migration “,
Journal of Human Resources, 19(1), 1984, pp. 72-86.
- SCHULTZ, T.W. (1962), “ Reflections on Investment in Man “, Journal of Political
Economy, V. LXX, N. 5, Supplement: pp. 1-8.
- SJAASTAD, L.A. (1962), “ The Costs and Returns of Human Migration“,**Journal of
Political Economy**,V.70, N.5,pp. 80-93.
- SPEARE, A. and J. HARRIS (1986), “ Education, Earnings and Migration in Indonesia
”, **Economic Development and Cultural Change**, 34(2), pp. 223-244.
- TARİH VAKFI (TV) (1998), **Türkiye’de İç Göç**, 244 s.
- TODARO, M. P. (1971), “ Income Expectations, Rural-Urban Migration and
Employment in Africa “, **International Labour Review**, V. 104, pp. 387-414.
- TODARO, M. P. (1976), “ Urban Job Expansion, Induced Migration and Rising
Unemployment “,**Journal of Development Economics**, V. 3, N. 3, pp. 211-
225.